

TITLUL I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Capitolul I. Prezentare generală a relațiilor de familie

Secțiunea I. Considerații prealabile

1. Familia este un fenomen social, un mod de viață în societate. Neputând fi concepute în afara societății, relațiile sociale reprezintă legăturile care se stabilesc între oameni. O importantă ramură a acestor relații sociale o constituie relațiile de familie care au fost caracterizate ca fiind „bogăția unei societăți”.

Istoricul familiei influențează prezentul ei, atât în ceea ce privește aspectele legate de continuitate, cât și pe cele referitoare la modificările și/sau întreruperile tradiției. Fenomen social – familia – a evoluat în timp și în spațiu sub influența diversilor factori economici, sociali și politici, suferind modificări importante determinate de natura organizării sociale. Conducerea familiei, raporturile dintre membrii aceleiași familii, statutul copiilor sunt total diferite astăzi față de cum le-au conceput anticii.

Mult înaintea nașterii „legiuitorului” au apărut diferite norme care guvernau familia, ca rezultat a unor practici, a unor obiceiuri străvechi ce își au originea în vechile credințe religioase. Din analiza formării familiei antice reiese importanța covârșitoare pe care au avut-o normele religioase, atât în constituirea acesteia cât și în evoluția ei. Când s-a format cetatea, legiuitorul a preluat aceste norme și, de-a lungul timpului, le-a adaptat epocii.

Formă de conviețuire umană ancestrală, familia nu a putut rămâne în afara sferei de reglementare a dreptului^[1].

În dreptul roman, termenului de familie i-au fost atribuite mai multe sensuri, însă înțelesul cel mai complet al noțiunii de familie, cuprindea pe cei care locuiau în același *domus* și care se aflau sub autoritatea aceluiași *pater familias*: soția căsătorită *cum manu*, fiii cu soțiile lor, fiicele și nepoatele până la căsătoria *cum manu*, sclavi, precum și toate bunurile aparținând acestora. Ulterior, familia patriarhală s-a extins, incluzând și persoanele adoptate și copiii legitimați (adoptați sau adrogați^[2]).

Familia romană avea la bază *căsătoria*, care era precedată de logodnă; se făcea diferența între căsătoria *cum manu* și căsătoria *sine manu*. În ce privește efectele căsătoriei, acestea erau diferite în funcție de natura sa. Astfel, în privința celei dintâi,

^[1] M. AVRAM, *Drept civil, Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 1.

^[2] *Adrogația* înseamnă adoptarea unui tânăr care, el însuși era *pater familias*. În fapt, prin aceasta o întreagă familie intra sub puterea altui *pater familias*.

soția intra sub puterea soțului sau a socrului, dacă socrul era *pater familias*. Soțul avea asupra ei drept de viață și de moarte. În cazul căsătoriei *sine manu* femeia își păstra statutul juridic anterior. În privința raporturilor patrimoniale, în cazul căsătoriei *cum manu*, femeia *alieni juris*, își menținea după căsătorie incapacitatea patrimonială, iar femeia *sui juris* căsătorită *cum manu* își pierdea capacitatea patrimonială. În cazul femeii *alieni juris* căsătorită *sine manu*, aceasta rămânea în continuare lipsită de capacitate patrimonială, în vreme ce femeia *sui juris* căsătorită *sine manu* rămânea pe mai departe stăpâna averii sale pe care o administra cu consimțământul tutorelui său, în acest ultim caz aplicându-se regimul separației de bunuri.

Dreptul roman autoriza *divorțul* într-o manieră largă fără intervenția judecătorului, chiar și fără consimțământul ambilor soți; repudierea unilaterală era posibilă, atât din partea femeii cât și a bărbatului^[1].

Dreptul roman, consacră reglementări legale familiei și căsătoriei, familia romană, ca formă de comunitate umană proprie societății gentilice, fiind o familie patriarhală dominată de autoritatea unui *pater familias*^[2], familie patriarhală de tipul cel mai pur: autoritatea absolută a părintelui, starea de dependență accentuată a soției și a copiilor, rudenă numai în linie paternă. În consecință, la baza familiei nu stătea rudenă de sânge, raporturile familiale având la bază o legătură juridică între membrii ei. Această formă a familiei a purtat denumirea de familie *agnatică*; pe măsură ce puterea lui *pater familias* s-a diminuat, rudenă agnatică a fost înlocuită cu cea *cognatică*, ce avea la bază legătura de sânge.

2. Vestigiile vieții materiale coboară pe teritoriul țării noastre în timp, cu circa nouă sute de milenii înainte de Hristos^[3], în dezvoltarea ei populația ce a trăit pe acest teritoriu parcurgând toate etapele principale ale istoriei omenirii. De la ceata primitivă din paleoliticul inferior, populația a trecut și pe teritoriul României de astăzi, la ginta matriarhală – în perioada neolitică, și la organizarea patriarhală odată cu prelucrarea metalelor.

Referitor la formele căsătoriei, din perioada organizării patriarhale, textele lui Herodot și cele ale lui Xenofon, vorbesc de cumpărarea soției la triburile trace, „ceea ce nu ar exclude această practică și la geto-daci”^[4]. Pentru această perioadă textele amintesc de existența poligamiei: atestată de Herodot pentru popoarele trace în general, fiind confirmată de Menandru pentru geto-dacii din sec. al IV-lea î.Ch.^[5]. Că geții erau poligami, o spun izvoarele amintite însă, despre daci, singurele izvoare sunt posteriore reformei lui Deceneu. După această reformă poporul a ajuns să considere căsătoria ca o legătură

[1] M. PLANIOL, GE. RIPERT, *Traité pratique de droit civil français*, Tom II, Librairie generale de droit et de jurisprudence, Paris, 1926, p. 392.

[2] E. MOLCUȚ, D. OANCEA, *Drept roman*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1993, p. 95.

[3] V. HANGA Ș.a., *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980, p. 37.

[4] *Idem*, p. 55.

[5] *Ibidem*.

inviolabilă între bărbat și femeie^[1], monogamia înlocuind poligamia. De la Horațiu aflăm că fidelitatea femeii era foarte mare la daci, adulterul fiind pedepsit cu moartea^[2].

La 106 d.Ch., dacii au fost învinși de Traian și Dacia redusă la o provincie romană. Noii stăpânitori urmărind să-și consolideze poziția lor aici, au colonizat această provincie cu elemente romane sau romanizate aduse din tot Imperiul Roman – *ex toto orbe Romano*^[3]. Însă marea majoritate a populației a continuat și după cucerire să fie formată din geto-daci^[4]. În timpul stăpânirii romane dacii liberi și-au păstrat vechile lor instituții politico-juridice, deși sistemul de drept roman nu le era străin, dreptul roman constituind un factor de unificare a provinciei și, totodată, de integrare a acesteia în marea familie de drept, denumită mai târziu „romano-germanică”.

După retragerea aureliană din anii 271-275 d.Ch. și până la mijlocul sec. al XIII-lea, Țările Române au cunoscut năvălirile barbare: goții, hunii, gepizii, avarii, slavii, bulgarii, ungurii, pecenegii, cumanii și tătarii, toți și-au pus într-o măsură mai mare sau mai mică, amprentă asupra vieții populației rămasă după retragerea aureliană. În timpul migrațiilor, locuitorii autohtoni s-au călăuzit după norme juridice proprii ce reproducă în parte, alături de vechile norme geto-dacice, prevederile dreptului roman provincial^[5].

„Obiceiul pământului” nu este creația unui moment oarecare din trecut, ci produsul unui îndelungat proces istoric care, în linii mari coincide cu însuși drumul urmat de poporul care l-a aplicat^[6].

Dominația bizantină din sec. X-XIII d.Ch. în spațiul ponto-danubian nu a rămas fără urmări sub aspect politico-juridic. Imperiul bizantin a dat țărilor răsăritene un model de organizare politică, administrativă, religioasă; le-a dat o credință; le-a dat o legislație; le-a dat un ideal de artă și un ideal de cultură. Românii, rușii, sârbii, bulgarii au suferit cu toții această influență^[7].

Feudalismul timpuriu al sec. IX-XIV d.Ch. reprezintă perioada constituirii țărilor și utilizării „Legii țării”. Geto-dacă sau romană, cu influențe slave^[8] mai puternice sau mai atenuate, această „lege a țării”, acest „obicei al pământului” nu a încetat niciodată să trăiască, el regăsindu-se mai târziu în hrisoave, urice, în poruncile domnești, în zapise și în scrierile cronicarilor, dar și în comoara folclorului român. O strictă delimitare în timp a Legii Țării nu se poate face, importanța ei fiind apreciată până la apariția Regulamentelor Organice și chiar după, prin normele morale și obiceiurile poporului român. Odată cu dezvoltarea statelor române se înmulțesc aparițiile de culegeri de legi scrise, la început prin pravele bisericești, apoi ale domniei, scăzând astfel influența obiceiului pământului.

[1] I. PERETZ, *Curs de istoria dreptului român*, vol. I, ed. de A.TH. DOICESCU, București, 1926, p. 89.

[2] *Idem*, p. 95.

[3] V. HANGA ș.a., *op. cit.*, p. 83.

[4] V. HANGA, *Crestomație pentru studiul statului și dreptului RPR*, vol. I, 1955, p. 97-104.

[5] I. CHELARU, *Căsătoria și divorțul. Aspecte juridice civile, religioase și de drept comparat*, Ed. A92 Acteon, Iași, f.a., p. 24.

[6] V. HANGA ș.a., *op. cit.*, p. 146.

[7] I. PERETZ, *Curs de istoria dreptului român*, vol. I, ediție de A.TH. DOICESCU, București, 1926, p. 302.

[8] În acest sens, C.G. DISSESCU, *Les origines des droit roumain*, p. 12 *apud* I. PERETZ în *op. cit.*, p. 4-5.

În literatura de specialitate^[1] a fost remarcat faptul că în această perioadă coexistau trei sisteme aplicate în paralel: *dreptul cutumiar* care nu a fost înlăturat prin introducerea praxilelor, *dreptul scris* – reprezentat de praxile și, într-o mai mică măsură, „*dreptul domnesc*” reprezentat de hrsoavele domnești.

În secolul următor, între anii 1765 și 1777, trebuie menționate cele patru proiecte succesive ale unui Cod de drept general datorate lui M. Fotino, apoi *Pravilniceasca condică* din 1780 în Țara Românească. Însă actele normative cele mai însemnate și care au fost aplicate în Principate până la adoptarea Codului civil au fost *Legiuirea Caragea*^[2] din 1818 în Țara Românească și *Codul Calimach*^[3] – *Condica țivilă a Moldovei* din 1833^[4].

La baza familiei se afla căsătoria, precedată, de regulă, de logodnă, rudenia – până la grade depărtate – constituind un impediment la căsătorie deoarece canoanele mergeau atât de departe încât „opresc căsătoria între cei ai căror părinți au fost nași unuia sau altuia de botez”^[5]. Reglementările privind instituția familiei au rămas în vigoare până la abrogarea lor expresă de către Codul civil din 1865.

Intrarea în vigoare la 1 decembrie 1865 a Codului civil a însemnat „o eră nouă în dreptul matrimonial român”^[6], căsătoria transformându-se, după modelul legislației franceze, într-un contract civil, ofițerii de stare civilă fiind singurii competenți a o celebra.

La fel ca prevederile franceze, Codul civil român considera căsătoria un contract civil, literatura de specialitate menționând: „caracterul contractual este esența căsătoriei”^[7], astfel că în Cartea a III-a, Titlul IV sunt reglementate contractul de căsătorie și drepturile respective ale soților, precum și regimul dotal.

Constituția României din 1866 transforma căsătoria într-un contract mixt: mai întâi trebuia celebrată căsătoria civilă, apoi soții erau obligați să se căsătorească religios. Legiuitorul constituant a prevăzut obligația încheierii căsătoriei religioase, pe care însă n-a sancționat-o „rămânând o simplă declarație de principii care n-a fost pusă în concordanță cu Codul civil”^[8]. Această controversă a fost rezolvată prin Constituția din 1923 care a suprimat obligativitatea căsătoriei religioase (art. 23), încheierea ei lăsând-o la latitudinea viitorilor soți.

Codul civil român nu a reprezentat o simplă traducere a legii franceze, redactorii săi având în vedere și alte surse, de exemplu, Legea belgiană din 1851 sau proiectul de Cod civil al lui Pissanelli, introducând, de asemenea, și o serie de inovații și instituții ce

[1] O. SACHELARIE *apud* V.D. ZLĂTESCU, *Drept privat comparat*, Ed. Oscar Print, București, 1997, p. 170.

[2] *Legiuirea Caragea*, ed. critică, București, 1955.

[3] *Codul Calimach*, ed. critică, București, 1958.

[4] Principalele izvoare ale Codului Calimach au fost: obiceiul pământului, dreptul bizantin, Codul civil francez (1804), dar mai ales Codul civil general austriac din 1811.

[5] W. WILKINSON *apud* D. FIROIU, P. MARCU și colab. în *Istoria dreptului românesc*, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., București, 1984, p. 251.

[6] C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, AL. BĂICOIANU, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, București, 1996, p. 185.

[7] *Idem*, p. 184.

[8] *Idem*, p. 185.

căpătaseră tradiție în dreptul românesc^[1], sau eliminând o serie de instituții din Codul civil francez (de exemplu, *separația de corp*).

După cel de-al doilea război mondial, regimul politic a reușit să schimbe pentru mai bine de patru decenii înfățișarea dreptului privat român, Codul civil rămânând în vigoare, însă afectat de numeroase abrogări și limitări. Prima dintre ele, în 1954, a constituit-o desprinderea reglementărilor relațiilor de familie din Codul civil și adoptarea Codului familiei^[2]. În decursul timpului, Codul familiei a fost modificat și completat în 1956, 1966, 1970, 1974, 1991, 1993, 2004, 2007, rămânând – în domeniul raporturilor de familie – o reglementare, în principiu, unitară.

După 1990, au fost propuse mai multe reforme, ce doreau să dea relațiilor de familie o față conformă cu realitatea socială. Un proiect de lege, vizând reforme majore în domeniu a fost propus în perioada 1998-2000, proiect ce nu s-a bucurat însă de aprecierea legiuitorului.

Noul Cod civil^[3] reglementează raporturile de familie în Cartea a II-a, intitulată „*Despre familie*” (art. 258-534), marcând revenirea la tradiția încorporării reglementării acestor raporturi în Codul civil. Pe cale de consecință, prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a noului Cod civil a fost abrogat Codul familiei [art. 230 lit. m)].

Noul Cod civil român cuprinde principiile și reglementările din domeniul familiei care se găseau în Codul familiei, dar și cele cuprinse în unele legi speciale.

Noua lege „își propune, în primul rând, o regândire a modalității de reglementare a materiei familiei, renunțându-se la ideea unui cod distinct care să reglementeze acest domeniu (...) și propune, totodată, o reglementare unitară a aspectelor de drept civil inclusiv a celor legate de domeniul familiei (...) prezentul Cod propune societății românești o reglementare adaptată realităților sociale, ca evoluție firească a acesteia în timp, introducând astfel o serie de noutăți ce vizează fie modificări ale soluțiilor actuale (cum este, de exemplu, în cazul regimului matrimonial), fie recunoașterea legislativă a unor situații de fapt care, în prezent, nu există din punct de vedere juridic (cum este, de exemplu, logodna)”^[4].

^[1] De exemplu, impedimentele la căsătorie rezultate din rudenie de botez ori din adopție sau „vrăjmășia” bărbatului ca reprezentând o cauză de divorț în favoarea femeii.

^[2] Codul familiei a fost adoptat prin Legea nr. 4/1953 și publicat în M. Of. nr. 1 din 4 ianuarie 1954.

^[3] Legea nr. 287/2009 privind Codul civil din 17 iulie 2009, publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009 și republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011, rectificată în M. Of. nr. 246 din 29 aprilie 2013, cu modificările aduse prin: Legea nr. 60/2012 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 79/2011 pentru reglementarea unor măsuri necesare intrării în vigoare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil (M. Of. nr. 255 din 17 aprilie 2012); Legea nr. 138/2014 pentru modificarea și completarea Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative conexe (M. Of. nr. 753 din 16 octombrie 2014); O.U.G. nr. 1/2016 pentru modificarea Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, precum și a unor acte normative conexe (M. Of. nr. 85 din 4 februarie 2016).

^[4] *Expunere de motive* Cod civil – adoptat în ședința Guvernului din 11 martie 2009.doc, disponibil pe <http://www.just.ro/Portals/0/Coduri/Civil/Expunere%20de%20motive%20Cod%20civil%20%20adoptat%20in%20sedinta%20Guvernului%20din%2011%20martie%202009.doc..>, p. 6-7.

Conform autorilor noului Cod civil român, acesta a avut ca surse principale de inspirație Codul civil francez, Codul civil din Quebec și Codul civil elvețian.

O reformă a relațiilor de familie era necesară, ținând cont de evoluțiile familiei contemporane. Toată lumea este astăzi de acord că familia zilelor noastre este foarte diferită de cea de acum 30-40 de ani. Mentalitățile au evoluat ridicând noi întrebări care ne obligă să gândim diferit la probleme care nu sunt neapărat noi.

Nici desueta, nici în criză, familia demonstrează astăzi vitalitatea și expresivitatea sa, bogată în libertățile dobândite de-a lungul timpului, dar totodată fragilitatea și amenințările noilor riscuri.

Secțiunea a II-a. Noțiunea de familie

Înainte de a fi o realitate juridică familia este, în primul rând, o realitate atât sociologică cât și economică. Distincția dintre planul sociologic, cel economic și cel juridic implică o diferențiere corespunzătoare între noțiunea de familie în sens sociologic, în sens economic și în sens juridic.

2.1. Noțiunea sociologică a familiei

3. Familia există în societate ca un grup natural. Indiferent că o denumim „celulă”, „grup”, „societate”, „cerc”, ea constituie, în formele sale diferite, o unitate de bază, o entitate istorică, un fapt social universal și milenar în sânul căruia mariajul reprezintă „cea mai veche cutumă a umanității”^[1].

Sub acest aspect, familia nu face obiectul studiilor juridice, dar informațiile oferite de sociologia familiei interesează în mod nemijlocit crearea dreptului aplicabil relațiilor de familie.

Studiile de sociologie a familiei au ca obiect studierea vieții în cadrul familiei, evoluția moralei familiale, a comportamentelor familiale și parafamiliale, a mentalităților, ideilor și opiniilor privind relațiile de familie. Aceste studii au conturat schimbările petrecute în structura și funcțiile familiei contemporane, comparativ cu familia tradițională. Astfel, au fost scoase în evidență tendințele actuale ale fenomenului familial, precum:

- o scădere semnificativă a ratei căsătoriilor și a ratei natalității, paralel cu o creștere a numărului persoanelor celibatate și a persoanelor care trăiesc în concubinaj, precum și a cuplurilor fără descendenți;
- o creștere a numărului divorțurilor și a copiilor născuți în afara căsătoriei;
- o presiune din ce în ce mai mare, exercitată asupra societății, de către cuplurile formate din persoane de același sex, dar și implicațiile tehnicilor de procreare asistată medical.

De aici și dificultățile întâmpinate în elaborarea unei definiții a familiei.

^[1] GÉ. CORNU, *Droit civil, La famille*, ed. a 6-a, Montchretien, Paris, 1998, p. 7.

În sens sociologic, *familia* – ca formă specifică de comunitate umană – desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiație sau rudenie care se caracterizează prin comunitate de viață, interese și întrajutorare^[1]. Aceasta este definiția clasică a familiei. Claude Lévi-Strauss afirma că „în toate societățile umane, pentru crearea unei noi familii există condiția absolută de existență prealabilă a altor două familii, gata să dea fie un bărbat, fie o femeie, din căsătoria cărora ia naștere cea de a treia familie, și așa la nesfârșit (...). O familie nu ar putea exista dacă nu am avea mai întâi o societate: pluralitatea familiilor care-și recunosc existența legăturilor, altele decât cele consangvine și care recunosc că procesul natural al filiației nu poate urma cursul său decât integrat procesului social de alianțe”^[2].

Cunoscutul sociolog Irène Théry afirma în anul 1998 că „familia nu se rezumă numai la un simplu fapt”, biologic sau social, familia se înscrie în „sistemul simbolic” al legăturilor de rudenie. Ori, „în sensul universal al termenului – indiferent de diferențele culturale – rudenia este instituția care articulează diferența dintre sexe și diferența dintre generații”^[3].

Recent s-a încercat și o definiție sociologică care să exprime mutațiile pe care familia le cunoaște în societatea contemporană. Astfel, familia a fost definită ca o *formă de comunitate umană alcătuită din cel puțin doi indivizi, uniți prin legături de căsătorie și/sau paterne, realizând, mai mult sau mai puțin, latura biologică și/sau psihosocială*^[4].

2.1.1. Tipuri sociologice de familii

4. Sociologia familiei utilizează o paletă terminologică variată pentru a acoperi diversitatea situațiilor concrete care intră în sfera de cuprindere a noțiunii de familie.

În acest sens, au fost identificate următoarele tipuri de familii:

A. *Familia nucleară sau simplă* – formată din părinți și copiii lor necăsătoriți și familia *largă sau extinsă*, rezultată din reunirea mai multor familii nucleare. Familia nucleară este o structură întâlnită astăzi în majoritatea comunităților umane moderne. Ea poate fi incompletă, de exemplu, soții nu au copii; există doar un părinte și un copil; există mai mulți frați fără părinți. Familia extinsă – mai frecventă în comunitățile tradiționale – cuprinde rudele în linie directă și rudele colaterale, trei sau mai multe generații.

B. *Familia de origine, de orientare* – în care persoana se naște și crește, alcătuită din părinți, frați și surori, și *familia de procreare, conjugală* – creată prin propria căsătorie, formată din soți și copii. Alcătuirea celor două tipuri de familie este relativ identică, ceea ce le diferențiază fiind doar perspectiva din care sunt definite: cea a persoanei care

[1] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 8-a rev. și compl., Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 11.

[2] C. LÉVI-STRAUSS, *Le Regard éloigné*, Ed. Plon, Paris, 1983, p. 15-16.

[3] I. THÉRY, *Couple, filiation et parenté aujourd'hui. Le droit face aux mutations de la famille et de la vie privée*, rapport à la ministre de l'Emploi et de la solidarité et à la Garde des Sceaux, ministre de la Justice, Paris, Odile Jacob/La Documentation française, iunie 1998, p. 21.

[4] I. MITROFAN, C. CIUPERCĂ, *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Ed. Edit Press, București, 1998, p. 17.

privește către trecut, către originea sa, respectiv cea a persoanei care „abandonându-și originea” își construiește prezentul și viitorul, întemeindu-și propria familie, aducând pe lumii copii, într-o nouă familie de origine etc.

C. *Familia de rezidență* – formată din persoane care locuiesc împreună și *familia de interacțiune* – ce desemnează toate persoanele între care există relații de rudenie, de schimburi reciproce de produse, de vizite etc.

D. *Familia normală* – care îndeplinește toate funcțiile familiei (funcția biologică, funcția psihosocială și educativă și funcția economică) și *familia dezorganizată*, vulnerabilă – în care una sau mai multe funcții sunt deficitare.

E. *Familia patriarhală, matriarhală și egalitară* – clasificată astfel în funcție de modul de exercitare a autorității. În *sistemul patriarhal* autoritatea este deținută de bărbatul cel mai în vârstă sau de soț. Familia patriarhală are o funcționare verticală, având la bază dominația tatălui ale cărui puteri sunt fundamentate pe norme, obligații și morală. Actul întemeierii acestei familii este căsătoria, iar continuitatea acestui tip de familie este dusă prin copiii cuplului cărora le-au fost transmise aceste norme. Autoritatea tatălui transcende istoria omenirii și este indiscutabilă. Această formă de organizare familială este astăzi minoritară, dar încă există. În *sistemul matriarhal*, autoritatea este exercitată de femeia cea mai în vârstă sau de soție. În prezent este predominant *sistemul egalitar, familia asociativă* în care puterea și autoritatea familială este repartizată în mod egal între soț și soție.

Noile modele de conviețuire sunt: *uniunea liberă*^[1], care în unele state a fost reglementată legal și a cărei dezvoltare se explică prin scăderea ponderii normelor religioase, pe dorința de a se sustrage de la regulă și prin frica de instituția căsătoriei; *familia monoparentală*, termen folosit de sociologii anilor 1975 pentru a arăta că elementele acestei organizații familiale nu sunt aceleași cu ale unei familii clasice; *familia recompusă*.

Pornind de la distincția *sursei*, sociologii au identificat și următoarele tipuri de familii:

a. *familia naturală*, care consideră familia ca o simplă uniune dintre bărbat și femeie, ceea ce determină ca simplul concubinaj să fie cuprins în familie iar uniunea liberă să ducă la familie;

b. *familia fundamentată natural și moral*, care presupune voința manifestă de a se supune unui statut juridic care să asigure permanența familiei, stabilitatea și pluralitatea ei. Se întemeiază pe căsătorie și reprezintă familia legitimă;

c. *familia fundamentată artificial* este familia întemeiată pe actul adopției.

Dreptul a valorificat aceste clasificări sociologice pentru a asigura o reglementare legală adecvată și apropiată de realitățile sociale.

2.2. Noțiunea economică a familiei

5. Economisții sunt și ei interesați de familie, pentru ei familia fiind definită ca fiind „o unitate de producție și o unitate de consum”.

^[1] De exemplu, în Franța anilor 2006, un cuplu din 6 și 1 copil din 3 erau născuți în afara căsătoriei.

Familia ca unitate de consum este o realitate care nu poate fi contestată. Însă s-a pus întrebarea când anume familia reprezintă o unitate de producție? Mai este adevărat că familia poate să constituie o unitate de producție reală? Se susține că, nici chiar în societatea modernă capacitatea familiei de a produce nu a dispărut. Chiar și astăzi, unitatea economică reprezentată de familie, ca o celulă de producție, este departe de a fi neglijabilă. Desigur, obiectul producției s-a schimbat; la început familia a fost producătoare de bunuri pentru aprovizionarea membrilor săi (fructe, legume, carne etc.), astăzi, familia produce servicii care corespund în realitate manifestărilor de sprijin familial (îngrijirea copiilor, ajutor la reabilitarea locuinței, ajutorul dat unui părinte bolnav etc.). Aceste servicii sunt apreciate și apreciable din punct de vedere economic.

2.3. Noțiunea juridică a familiei

6. Structură spontană, familia este și un grup organizat, confirmat prin norme juridice ca instituție fundamentală, principala instituție a principalilor piloni ai ordinii sociale^[1].

În sens juridic, familia a fost definită ca fiind „*grupul de persoane între care există drepturi și obligații ce rezultă din căsătorie, rudenie (inclusiv adopția) și din alte raporturi asimilate celor de familie*”^[2]. În acest înțeles, familia este o realitate juridică prin reglementarea ei de către lege^[3].

Analizând vechile reglementări legale în materie se constată că noțiunea de familie era prezentată atât în *înțeles restrâns*, cât și în *înțeles larg*. Astfel, în primul caz, prin familie se înțelegea numai soții și copiii lor minori, în vreme ce în cea de-a doua ipoteză, pe lângă persoanele amintite anterior, erau incluse și alte categorii de persoane enumerate expres de lege.

Codul civil nu a dat o definiție familiei, dar noțiunea de familie a fost prevăzută expres în anumite legi speciale:

- conform dispozițiilor art. 8 alin. (4) din Legea fondului funciar nr. 18/1991 cu modificările și completările ulterioare, republicată: „*Prin familie se înțelege soții și copiii necăsătoriți, dacă gospodăresc împreună cu părinții lor*”;

- conform prevederilor art. 17 din Legea locuinței nr. 114/1996 cu modificările și completările ulterioare, republicată: „*Prin familie, în sensul prezentei legi, se înțelege soțul, soția, copiii și părinții soților, care locuiesc și gospodăresc împreună*”;

- art. 5 din Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, cu modificările și completările ulterioare, republicată: „*În sensul prezentei legi, prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul/soția și/sau fostul soț/fosta soție; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc; d) tutorele sau altă*

[1] J. CARBONNIER, *Flexible droit, les trois piliers du droit*, ed. a 7-a, 1992, p. 199 și urm.

[2] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *op. cit.*, p. 12.

[3] A. IONAȘCU, M. MUREȘAN, M. COSTIN, V. URSA, *Familia și rolul ei în societatea...*, Cluj, Ed. Dacia, 1975, p. 5.

persoană care exercită în fapt ori în drept drepturile față de persoana copilului; e) reprezentantul legal sau altă persoană care îngrijește persoana cu boală psihică, dizabilitate intelectuală ori handicap fizic, cu excepția celor care îndeplinesc aceste atribuții în exercitarea sarcinilor profesionale”;

– art. 2 din Legea nr. 277/2010 privind alocația pentru susținerea familiei cu modificările și completările ulterioare, republicată, prevede: „(1) Beneficiază de alocația prevăzută la art. 1 familia formată din soț, soție și copiii aflați în întreținerea acestora, care locuiesc împreună, denumită în continuare familie. (2) Beneficiază de alocație și familia formată din persoana singură și copiii aflați în întreținerea acestora și care locuiesc împreună cu aceasta, denumită în continuare familie monoparentală. (3) Se consideră familie în înțelesul prevederilor alin. (1) și bărbatul și femeia necăsătoriți, cu copiii lor și ai fiecăruia dintre ei, care locuiesc și gospodăresc împreună, dacă aceasta se consemnează în ancheta socială”.

În mod obișnuit, noțiunea sociologică și cea juridică de familie coincid. Însă sunt și situații în care nu există această corespondență. De exemplu, privit din punct de vedere sociologic, în cazul desfacerii căsătoriei, relațiile de fapt între soți încetează, deoarece nu mai există între ei comunitate de viață și interese. Însă, din punct de vedere juridic, unele drepturi și obligații continuă să existe, de exemplu, cele privind întreținerea, dreptul la nume etc. În unele cazuri raporturile juridice de familie există în afara familiei, considerată astfel din punct de vedere sociologic, de exemplu, dacă frații se căsătoresc și își formează fiecare propria familie, ei continuă să fie legați prin raporturi juridice de familie (cum ar fi obligația de întreținere), deși aparțin unor familii, în sens sociologic, diferite.

În consecință, trebuie făcută distincția între raporturile sociologice de familie și raporturile juridice de familie. Existența acestora din urmă, nu înseamnă dovada, întotdeauna, a primelor^[1].

În prezent familia este profund marcată de ideile de libertate, egalitate și solidaritate care au ca rezultat coexistența în societatea actuală a diferitelor modele familiale, astfel:

- familia întemeiată pe căsătorie;
- familia care nu se întemeiază pe căsătorie ci pe o uniune de fapt;
- familia monoparentală, compusă dintr-un singur părinte și din unul sau mai mulți copii;
- familia recompusă, care desemnează ipoteza în care cei doi părinți se separă și întemeiază fiecare dintre ei un nou cămin în care se nasc copii comuni și unde găsim, în mod obișnuit sau episodic, copii ai unuia sau altuia dintre membrii primului cuplu;
- familia homosexuală, în care două persoane de același sex duc o comunitate de viață, uneori alături de copii. Recunoașterea juridică a familiei homosexuale reprezintă astăzi o temă vastă de controverse, în condițiile în care din ce în ce mai multe state au acceptat să consacre familia homosexuală în paralel cu căsătoria (Olanda din 2001, Belgia – 2003, Spania și Canada – 2005, Africa de Sud – 2006, Norvegia – 2009, Suedia – 2009, Portugalia și Islanda din 2010, Argentina – 2010, Danemarca – 2012, Brazilia – 2013, Franța – 2013, Uruguay – 2013, Noua Zeelandă – 2013, Luxemburg – 2014, Anglia – 2014, SUA – 2015,

^[1] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *op. cit.*, p. 13.

Finlanda – începând din 2017, iar în Irlanda și Slovenia legea a fost votată dar nu prevede o dată de intrare în vigoare) sau în paralel cu un parteneriat înregistrat^[1] (Germania, Norvegia etc.).

Studiul acestor diferite modele familiale interesează reglementarea juridică a raporturilor de familie.

Privită ca instituție fundamentală, în doctrina străină^[2] au fost făcute următoarele precizări:

a. existența unui statut al familiei a deschis dezbateri tehnice legate de personalitatea juridică a familiei. Astfel, s-a pus întrebarea dacă familia constituie, ea însăși, o persoană juridică distinctă de cea a membrilor care o compun?

Ideea că familia este ea însăși o persoană juridică, a sedus literatura juridică franceză^[3], dar s-a ajuns la concluzii vagi din lipsa posibilității de a determina care sunt, într-un cerc familial, membrii acestei presupuse persoane juridice și posibilitatea de a separa un patrimoniu familial, în condițiile în care se știe că în categoria bunurilor unei familii intră bunurile personale ale soțului, cele ale soției, ale copiilor, dar pot exista totodată și bunuri comune devălmașe sau aflate în indiviziune. Se afirmă^[4] că patrimoniul nu reprezintă decât o „image”, din moment ce bunurile nu aparțin niciodată unei familii, ci persoanelor ce fac parte din familie;

b. având în vedere legislația comparată în domeniu s-a pus și întrebarea dacă instituția familiei aparține dreptului public sau dreptului privat? De exemplu, în anumite legislații socialiste din republicile populare, familia era, până de curând, cunoscută ca o instituție menită nu numai să satisfacă interesul grupului familial, dar mai ales interesul colectivității pentru a realiza acel tip de societate. Această calificare permitea intervenția brutală a statului în raporturile juridice privind familia.

Majoritatea legislațiilor occidentale, inclusiv legislația română mai veche sau mai nouă califică instituția familiei ca fiind de drept privat. Cu toate acestea, există în sânul acestui drept norme juridice de ordine publică, este adevărat din ce în ce mai puține, de la care nu se poate deroga prin convenții încheiate între părți. De exemplu, Codul familiei român prevedea în art. 30 alin. (1) că: „*bunurile dobândite în timpul căsătoriei, de oricare dintre soți, sunt, de la data dobândirii lor bunuri comune ale soților*”, iar în alin. (2) că: „*orice convenție contrară este nulă*”, nulitatea prevăzută fiind absolută, iar Codul civil român stipulează, în art. 325 că: „(1) *Soții sunt obligați să își acorde sprijin material*

^[1] Printr-o decizie din 21 octombrie 2010, Tribunalul de mare instanță din Briey a acordat un drept de vizită și găzduire unei ex-consoarte a mamei biologice a unui copil, judecătorul referindu-se la noțiunea de „familie sociologică” pentru a desemna relațiile legate și întreținute între copil, mama sa și ex-consoarta acesteia, atât în timpul vieții în comun a cuplului, care încheiaseră un Pacte civil de solidaritate cât și după separarea acestora. Tribunalul a concluzionat că este în interesul copilului să existe „stabilitate în relațiile sale afective și sociale cu cele care au decis, încă dinaintea conceperii sale, să-i fie părinți și care și-au asumat obligații și responsabilități după nașterea sa, fără ca aceste relații să fie discutate în cauză...”, Écrit par LEGALNEWS, Vendredi, 5 noiembrie 2010.

^[2] GE. CORNU, *Droit civil. La famille*, ed. a 6-a, Ed. Montchretien, Paris, 1998, p. 10.

^[3] R. SAVATIER, *Une personne morale méconnue: la famille en tant que sujet de droit*, Ed. Dalloz, 1939, chron. 49.

^[4] GE. CORNU, *op. cit.*, p. 10.